

פתרון בחינת הבגרות בהיסטוריה חלק א'

שאלון מספר: 022105, 220

מוגש על-ידי נעמי בלנק

מורה ברשת בתי הספר של יואל גבע

תקופה ראשונה : יחידת מבוא – ישראל והעמים בשנים 1870 - 1920.

שאלה ראשונה:

עליית הלאומיות, מצד אחד והאמנציפציה, מצד שני הובילו למגמות של השתלבות היהודים בחברה הסובבת אותם ולמגמות הפוכות של דחייה וצמיחת אנטישמיות מודרנית.

ביטויי השתלבות:

א. **בתחום הכלכלה והחברה:** האמנציפציה פתחה בפני היהודים אפשרויות כלכליות חדשות: אפשרה ליהודים רבים להגר מארצות נחשלות במזרח אירופה שבהן הסיכוי להתפתח נמוך לארצות מערביות מפותחות. התאפשרה הגירה מהכפר אל העיר, היהודים יכלו לרכוש מקצוע והשכלה אקדמית, לקחת חלק בפעולות של מסחר מודרני ובנקאות, בתעשייה ובמקצועות חופשיים, בעיתונות ובאומנויות ואף בעמדות בכירות בצמרת המדינה. כך החלה לצמוח בורגנות יהודית, בתוך הבורגנות הכללית. ההתקדמות הייתה מהירה ומספר היהודים שלקחו בה חלק היה גדול באופן יחסי למספרם באוכלוסייה.

דוגמה להצלחה כלכלית **בתחום הבנקאות** ניתן למצוא במשפחת מנדלסון בגרמניה שהייתה בין העשירות שבמשפחות הבנקאים בגרמניה ובמעמדה של משפחת רוטשילד. המשפחה הקימה רשת ענפה של בנקאות, השקיעה במסילות ברזל, נפט ומכרות. בלונדון ובפריז קיבלו בני רוטשילד תארי אצולה, נבחרו לפרלמנט ומילאו תפקידים מכריעים בפיתוח הכלכלה.

ב. **השתלבות בצבא ובמערכות הפוליטיות:**

האמנציפציה אפשרה ליהודים במרכז אירופה ובמערבה להשתלב בפוליטיקה ובפרלמנט. היו אף שכינהו כשרים בצרפת ובאנגליה. כך לדוגמה יצחק אדולף כרמיה - שהיה גם יהודי מתבולל וגם נאמן לקהילה היהודית הנלחם למען זכויותיה - ניבחר לפרלמנט ב- 1842 והפך לאחד הדוברים הבולטים של האופוזיציה בצרפת. בשנים מאוחרות יותר אף ניבחר לשר המשפטים ושירת כסנאטור כל חייו. השתלבות זו בחייה הפוליטיים של צרפת לא מנעה ממנו להגן על זכויות היהודים בצרפת. כשר משפטים פעל גם למען יהדות אלז'יריה שהייתה תחת חסות צרפתית וחתם על צו המעניק לכל יהודי אלז'יריה אזרחות צרפתית. היו אף שהשתלבו בצבא וטיפסו בדרגות בהדרגה כמו דרייפוס שהגיע לדרגת סרן במודיעין הצרפתי.

ביטויי הדחייה במערב אירופה ומרכזה:

על רקע תהליכי הדמוקרטיזציה והאמנציפציה החלה לצמוח במערב אירופה ובמרכזה אנטישמיות מסוג חדש: אנטישמיות מודרנית. האנטישמיות המודרנית המשיכה לשאוב משנאת היהודים המסורתית כפי שבאה לידי ביטוי בהטפה הכנסייתית וצירפה אליה כמה גורמים חדשים:

א. שנאה כלפי היהודים הנובעת מתהליכי המודרניזציה - היהודים הוצגו כקפיטליסטים המנצלים את החברה שבה הם חיים כלכלית ושואפים להשתלט על העולם ולנצלו לתועלתם.

ב. גזענות "מדעית" - תיאורטיקנים החלו להסביר את התפתחות האנושות כמאבק בלתי פוסק בין הגזעים, מלחמת קיום הכרחית וחיונית להתפתחות הגזע האנושי. במלחמה זו ינצח החזק, יפסיד וייכחד החלש.

המציאות הצרפתית בסוף המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20 התאפיינה בחוסר יציבות כלכלית ופוליטית. רבים בציבור הצרפתי נטו להאשים את היהודים בבעיותיה של צרפת. ההאשמות לוו בטיעונים אנטישמיים שנפוצו בכתבים שונים כולל העיתונות ובהתארגנויות אנטישמיות. כך לדוגמה פרסם עיתונאי ופוליטיקאי צרפתי בשם אדואר

דרימון ספר בשם "צרפת היהודית". והאשים של היהודים בכל בעיותיה של צרפת, תיאר את תהליך השתלטותם על הכלכלה ועל החברה הצרפתית. טיעונו האנטישמיים קיבלו ביטוי נרחב בעת סיקור משפט דרייפוס בעיתונו "דיבור חופשי". משפט שעורר הדים רבים בציבור הצרפתי בשל יהודיותו של הנאשם.

בגרמניה: הפיצו תיאורטיקנים גרמנים במהלך המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20 רעיונות אנטישמיים על פיהם היהודים הם גזע נחות המנסה להשתלט על הכלכלה והמדינה הגרמנית ומטמא את הדם הגרמני. מספר פילוסופים, היסטוריונים ועיתונאים הביעו דעות אנטישמיות בפרסומים ספרותיים, פילוסופיים ומחקריים שונים וכן, בעיתונות.

דיהרנץ, מרצה לפילוסופיה באוניברסיטת ברלין, פרסם ספר בשם "שאלת היהודים כשאלת גזע, מוסר ותרבות" ובו טען כי היהודים הם תוצר טבע נחות, חסרי תרבות, הנבדלים מהאנושות כולה וכל ניסיון מצידם להתבולל בחברה אחרת לא ישנה אותם. במשך אלפי שנה מנצלים היהודים את העולם ולכן על העמים השונים להתגונן מפניהם. בעיית היהודים תיפטר רק אם יסולקו היהודים עצמם...

ביטויי הדחייה במזרח אירופה:

האנטישמיות במזרח אירופה הייתה מכוונת ומתוכננת ע"י השלטון. השלטון במדינות האנטישמיות נתן לגיטימציה להתפשטותה לכל רובדי החברה החל מהאיכר הפשוט, דרך איש הכנסייה ועד לאנשי האינטליגנציה ובני המעמד הגבוה. מצבה הכלכלי המעורער של רוסיה, הדיכוי הפוליטי וריבוי של תנועות מהפכניות שמטרתן להפיל את שלטון הצאר הקשה מאוד על תפקודו של השלטון. המדיניות האנטישמית הייתה מעין "חבל הצלה" באמצעותו יכול השלטון ללכד את האוכלוסייה ולהפנות את זעמה כלפי אויב משותף – היהודים! לכך, הצטרפה קינאה בצלחתם הכלכלית של חלק מהיהודים שהשתלבו בהתפתחות הקפיטליסטית ברוסיה.

ביטויי האנטישמיות היו מגוונים: החל מ"פוגרומים חמים" שמשמעותם פגיעה פיזית ממשית ביהודים וברכושם ועד ל"פוגרומים קרים" שמשמעותם קביעת תקנות מחמירות, עלילות דם ואף גירוש.

שאלה שנייה:

לאחר דיונים ממושכים הגדיר הקונגרס הציוני את מטרת הציונות: ב "תוכנית באזל":
הציונות שואפת להקים לעם ישראל בית מולדת בא"י מובטח על פי משפט הכלל".

"תכנית באזל הגדירה את מצעה של התנועה הציונית ואת האמצעים להשגת מטרותיה:

- א. פיתוחה של ארץ ישראל ע"י יישובה ביהודים עובדי אדמה ובעלי מלאכה העוסקים במשלח יד.
- ב. ארגון היהדות כולה וליכודה ע"י מפעלים יעילים, מקומיים וכלליים, בהתאם לחוקי כל ארץ וארץ.
- ג. הגברת הרגש הלאומי – היהודי וההכרה הלאומית היהודית.
- ד. פעולות הכנה כדי להשיג הסכמות הממשלות, שיש צורך בהן למען הגיע אל מטרת הציונות.

בקונגרס הציוני הראשון ובקונגרסים הבאים אחריו התקבלו החלטות מעשיות – ארגוניות: הוחלט על הקמת גוף בשם 'ההסתדרות הציונית' גוף שיאגד בתוכו את כל הארגונים הציונים הפעילים בקהילות היהודיות.

מוסדות ההסתדרות הציונית: גופים מממנים וגופים מיישבים:

- קרן היסוד – שתפק מימון לעלייה והתיישבות יהודית בא"י.
- אוצר התיישבות היהודים – בנק ציוני המהווה אמצעי לפעולות מדיניות-כלכליות של ההסתדרות הציונית.
- בנק אנגלו-פלשתינה – מוסד כספי לפעילות ההסתדרות הציונית בא"י כפוף לאוצר התיישבות היהודים.
- הקרן הקיימת לישראל – נועדה לרכוש אדמות בא"י ולהפוך אותם לאדמות הלאום היהודי.

המשרד הארצישראלי – ייצג את ההסתדרות הציונית בארץ וסייע בארגון תוכניות ההתיישבות ויישומן.
חברת הכשרת הישוב – תפקידה לרכוש קרקעות גם בשביל הקרן הקיימת לישראל.

בקונגרס נקבע תקנון המחייב את התכנסות הקונגרס אחת לשנה ואח"כ מידי שנתיים. נציגיו יבחרו ע"י כל שוקלי השקל והוא יהיה המוסד העליון בקביעת חקיקה ותקציב. הקונגרס בוחר את כל מוסדות ההסתדרות הציונית, מאשר את פעולותיה ומבקר אותן.
בקונגרס הציוני הראשון נבחרו 'ועד פועל' רחב ו'ועד פועל' מצומצם - מעיין רשות מבצעת של התנועה הציונית האחראית על ביצוע החלטות הקונגרס ועל כל פעולותיה של ההסתדרות הציונית.

שאלה שלישית:

בני העלייה הראשונה רכשו קרקעות בא"י והקימו מושבות חקלאיות ראשונות. צורת ההתיישבות המקובלת בתקופת העלייה הראשונה הייתה 'מושבה' (קולוניה) המתרכזת בעבודה חקלאית. לכל איכר היה משק פרטי בבעלותו, את האדמה עיבד באמצעות פועלים שכירים. במושבה פעלו מוסדות ציבור משותפים כמו: בית כנסת ובית ספר.
פתח-תקווה הייתה דגם להתיישבות מסוג זה ואכן, בשל ייחודה וראשוניותה, זכתה לכינוי 'אם המושבות'. (למרות שהייתה המושבה החמישית שהוקמה). ייחודה היה:
א. בחלקות הקרקע הגדולות לעיבוד חקלאי
ב. בדרך ארגון המושבה ע"י בעלי אדמות אמידים שהעסיקו עובדים שכירים.
ג. פ"ת שילבה בין בני 'הישוב הישן' לבני 'הישוב החדש'.
ד. חלק מהמתיישבים היו בעל הכשרה חקלאית.

הקבוצה בדגניה (1909) - ההתיישבות בדגניה "אם הקבוצות" החלה כשקבוצת פועלים שעברה שנת הכשרה בכנרת פנתה להתיישבות באדמות אום ג'וני. חבריה החליטו לקרוא לה בשם דגניה (על שם פרח הדגניה הנפוץ בעמק הירדן). הללו ניסו להגשים מהפכה חברתית - שיתוף ושוויון מלא: בחינוך, עבודה, מגורים ובקבלת החלטות. חברי הקבוצה האמינו כי כך ניתן יהיה להתגבר על בעיות ומכשולים אישיים בעיקר נוכח המציאות הקשה בארץ. ערכי העבודה והשיתוף הפכו ערכים עליונים מתוך הכרה כי כך ניתן לבנות חברה צודקת ושוויונית יותר שבה אין הבדלים בין אדם לאדם מבחינה כלכלית. ההון הפרטי סולק וניתן עידוד מיוחד לתכונותיו החלוציות של היחיד שבעבודה קשה ושיתוף עם חבריו יצליח לבנות חברה חדשה.
דגניה נחשבת להתיישבות ארץ-ישראלית מקורית שקידמה ערכי שוויון ושיתוף, שללה את הקניין הפרטי וקידמה את ערך הפרט. יצרה חברה שיוונית והרמונית והוכיחה כי עבודה שיתופית והרמונית מסוגלת לגבש חברה מיוחדת במינה המסוגלת להצליח כלכלית.

שאלה רביעית:

הקשיים של הישוב היהודי בא"י בעקבות מדיניות השלטון העותמני:

בתחום הכלכלי:

- א. הישוב בארץ נותק מאירופה בגלל המלחמה: הופסקו כספי הסיוע והתמיכה הן ליישוב הישן, שנהנה מכספי החלוקה והן ליישוב החדש. רבים בישוב סבלו ואף מתו מחרפת רעב. גם מוסדות חינוך ובריאות ניזוקו מהעדר תקציבים ונאלצו להפסיק את פעילותם.
- ב. האיכרים ביישובי יהודה ושומרון נותקו משווקי היצוא להם מכרו תפוזים ויין ומשווקי היבוא. אוניות שנהגו להגיע לארץ ולהביא משווקי חוץ מוצרי מזון כמו: חיטה, אורז, סוכר, הפסיקו להגיע. במוצרים בסיסיים נוצר מחסור חמור ביותר שגרם לעליית מחירים. רק מעטים יכלו להרשות לעצמם לרכוש מוצרים כמו: חיטה, אורז וסוכר. בעקבות המשבר הקשה צומצמה העבודה במטעים ומצב הפועלים הורע.

בתחום הפוליטי- משפטי :

השלטון התורכי ביטל את הקפיטולציות ודרש מכל הזרים לקבל אזרחות עותמנית או לעזוב את הארץ. כל אדם שהסכים לקבל אזרחות עותמנית היה חייב להתגייס לצבא העותמני. רבים נרתעו מגיוס לצבא והעדיפו לעזוב את הארץ. כ- 10,000 מבני היישוב היהודי עזבו למצרים. אלה שנותרו נתקלו ביחס עויין מצד התורכים וניסו לשחדם כדי להימנע מגיוס. המצב החריף ב- 1917 כשהבריטים הגיעו לדרום הארץ. התורכים חששו משיתוף פעולה של היישוב עם הבריטים ופרסמו פקודת גירוש לתושבי ת"א. רבים ממנהיגי היישוב כמו: דוד בן גוריון ויצחק בן צבי גורשו מהארץ. כ- 5,000 איש נאלצו לעזוב את ת"א ואת יישובי יהודה. מס' התושבים היהודים בארץ ירד מ- 85,000 ל- 56,000 בלבד.

שאלה חמישית:

תוכן ההצהרה: "ממשלת הוד מלכותו רואה בעין יפה ייסוד בית לאומי לעם היהודי בא"י ותעשה את מיטב מאמציה להקל הגשמת מטרה זו. תוך הבנה ברורה שלא ייעשה דבר העלול לפגוע בזכויותיהם האזרחיות או המדיניות של עדות לא יהודיות הקיימות בא"י, בזכויות ובמעמד המדיני, שמהם נהנים יהודים בכל ארץ אחרת".
נוסח ההצהרה הסופי וחסרונותיו:

- א. נוסח ההצהרה הסופי מעורפל למדיי ביחס למושג "בית לאומי" האם הכוונה למדינה יהודית-ריבונית-עצמאית או אוטונומיה תחת חסות בריטית.
- ב. שטחי ההגדרה של הבית הלאומי- אף הם לא ברורים. ברור שאין כוונת בריטניה לפי הנוסח הסופי להכיר בכל א"י בשטח המיועד לבית הלאומי היהודי, אך לא ברור מהם השטחים שיוקצו אם בכלל להקמתו של בית זה.
- ג. אילו אמצעים תנקוט בריטניה בניסיונות סיוע- האם תינתן תמיכה דיפלומטית, האם יהיה סיוע ממשלי?
- ד. יחס בריטניה לערבים- מה יחסה לערבים החיים בא"י, ומדוע לא הוזכר שמם במפורש בהצהרה? כשנאמר כי אין לפגוע בזכויות האזרחיות או הדתיות של העדות לא יהודיות האם הכוונה לזכויות לאומיות? לזכויות של ריבונות מדינית? שאלה זו נותרה ללא הבהרה וקשה היה לקבוע באיזה דרך נפגעו או לא נפגעו זכויות אלה....
- ה. יחס בריטניה ליהדות הכלל עולמית- מה יחסה של בריטניה ליהדות הכלל עולמית ומדוע מציבה בריטניה את עצמה כמגנה על יהדות העולם.

תקופה שנייה : בין שתי מלחמות העולם

פרק ראשון: בניין הבית הלאומי היהודי ויחסי בריטים, יהודים וערבים בא"י בתק' שבין שתי מלחמות עולם.

אפשרות א'

שאלות נושא: בניין הבית הלאומי בשנות ה- 20:

שאלה 6 סעיף א' :

הגורמים לעלייה השלישית:

1. המצב הפוליטי, החברתי והכלכלי ברוסיה - בעקבות המהפכה הקומוניסטית ובעקבות "מלחמת אזרחים" בין תומכי המשטר הקומוניסטי "האדומים" ובין מתנגדיו "הלבנים". המהפכה ומלחמת האזרחים גרמו לשפיכות דמים, להרס קהילות יהודיות ולסבל גדול ליהודים. יחסו של השלטון החדש שרדף יהודים גרם לאכזבה מהתנפצותו של החלום הסוציאליסטי. היו שהחלו להגר מרוסיה כדי לנסות להגשים את רעיונותיהם הסוציאליסטיים במקום אחר.

2. עקרון ההגדרה העצמית עורר תקוות בקרב היהודים - לאחר מלחמת העולם הראשונה התכנסו מדינות העולם כדי לחתום על הסכמי שלום שיבטיחו את העולם ממלחמה עולמית נוספת. הסכמי השלום הכירו בזכותם של העמים להגדרה עצמית. גם היהודים היו שותפים לתחושות לאומיות אלה ועקרון ההגדרה העצמית עורר גם אצלם תקוות וציפיות לשינוי במעמדה של הציונות והכרה בשאיפותיה להקמת מדינה יהודית.
3. הצהרת בלפור - הצהרת בלפור הייתה בעיני היהודים כמעין צ'רטר שניתן לעם היהודי ע"י מעצמה גדולה וחשובה השולטת על א"י. רבים היו משוכנעים כי בריטניה תסייע במהרה לישוב היהודי בא"י להקים מדינה יהודית. רבים עלו לארץ כדי להשתתף בהגשמת חלום בניית הארץ והגשמת רעיונותיהם הסוציאליסטיים. התלהבות ותיקווה היו בעיקר בקרב חברי תנועות הנוער החלוציות.
4. אנטישמיות כלפי היהודים במדינות החדשות – המדינות החדשות התחייבו לשמור על זכויות המיעוטים אך בחלקן הגדול התעלמו מזכויות אלה ואף פגעו ביהודים.

מאפייני העולים - רוב העולים בשנים הראשונות לעלייה השלישית היו צעירים חדורי רעיונות סוציאליסטיים – חלוציים שאורגנו עוד לפני עלייתם ארצה במסגרות ארגוניות כמו תנועת "החלוץ" ותנועת "השומר הצעיר". במסגרות אלה עברו הצעירים הכשרה מוקדמת: למדו את עבודת האדמה ואת השפה העברית.
 החל מ- 1922 ירד מספרם של החלוצים ולאורך הגיעו בני המעמד הבינוני ללא כל הכשרה מוקדמת או רעיונות סוציאליסטיים. הללו הגיעו לארץ לאחר שארה"ב סגרה את שעריה ולא אפשרה למהגרים להיכנס לתוכה.
 סה"כ הגיעו לא"י 35,000 יהודים בעלייה שלישית.

הגורמים לעלייה הרביעית:

1. המצב הכלכלי הקשה בפולין פוגע ביהודים – המצב הכלכלי הקשה בפולין גרם לאינפלציה דוהרת ולאחוזי אבטלה גבוהים. ראש ממשלת פולין ושר האוצר גרבסקי ניסה לפתור את הבעיות הכלכליות ע"י העלאת שיעור המיסים שהוטלו על הסוחרים, צמצום האשראי, הלאמת מפעלים והעברתם לידי המדינה. כל אלה פגעו קשות במעמד הבורגני ובתוכו במעמדם של היהודים.
2. עליית רגשות לאומיים והתחזקות האנטישמיות בפולין - לאחר מלחמת העולם הראשונה התחזקו בפולין תחושות לאומיות. הרוח הלאומית לוותה בפוגרומים קשים ביהודים מצד האוכלוסייה ובהגבלת זכויותיהם ע"י הממשלה.
3. חוקי ההגירה החדשים בארה"ב הגבילו את המהגרים – יעדם של רוב יהודי פולין שהחליטו לעזוב היה ארה"ב. אולם ב- 1924 התקבלו בארה"ב חוקי הגירה חדשים ולפיהם הוגבל מספר היהודים הפולנים המורשים להיכנס לארה"ב. לרבים מהיהודים לא נותרה ברירה מאחר וגם מדינות מערב אירופה סגרו את שעריהן והם נאלצו להגר לארץ ישראל.

מאפיינייה של העלייה הרביעית

1. המאפיין החיצוני הבולט ביותר בעלייה זו היה מוצאם של העולים. בניגוד לעליות קודמות בהן רוב העולים הגיעו מרוסיה, עלייה זו הגיע ברובה מפולין.
2. רוב העולים הגיעו לא"י בליית ברירה. המניעים העיקריים לא היו ציוניים והאידיאליים לא היו לכבוש את העבודה ולעסוק בעבודה חקלאית - תוך יישוב אזורים רחוקים. להיפך, רובם היו מבני המעמד הבינוני שמכרו את עסקיהם ואת רכושם והגיעו לארץ עם כספם במטרה למצוא מקורות פרנסה נוחים להם ולבני משפחותיהם. רבים מהם פנו להתיישבות בעיר בתל-אביב, ירושלים וחיפה כדי להמשיך את חייהם כבני המעמד הבינוני. העולים פיתחו את ענפי המסחר והתעשייה בערים הגדולות ועזרו בפיתוח הערים עצמן שזכו לפריחה תרבותית וכלכלית.
3. חלק מהעולים היו חלוצים סוציאליסטיים - בני התנועות החלוציות "החלוץ" ו "השומר הצעיר" - ולא בורגנים שבאו להגשים חברה סוציאליסטית בא"י.
 סה"כ הגיעו לארץ כ- 65,000 יהודים בעלייה רביעית. בכל שנות ה- 20 הגיעו 100,000 עולים לא"י.

שאלה 6 סעיף ב'

"הקבוצה הגדולה" – הקיבוץ :

בימי העלייה השנייה הוקמה מסגרת שיתופית בשם "הקבוצה הקטנה". מסגרת זו הגשימה רעיונות סוציאליסטיים במסגרות קטנות. בתקופת העלייה השלישית גבר זרם העולים ונוצר צורך ליצור מסגרות חיים גדולות ופתוחות יותר שתאפשרנה קליטת עולים והשתלבותם. רעיון "הקבוצה הגדולה" נולד ע"י שלמה לביא מכנת שעלה בעלייה שנייה. הוא הציע להקים קבוצה גדולה יותר מזו שהייתה בעלייה שנייה. קבוצה שתתיישב על קרקע לאומית שנרכשה ע"י המוסדות הלאומיים. הקבוצה תקים מסגרת יישובית שוויונית רחבה ופתוחה. מסגרת זו תקלוט עולים חדשים ללא מיון. (בניגוד לקבוצה הקטנה שערכה מיון בין המועמדים). במסגרת זו לא תהייה עבודה שכירה וכל חבריה יעבדו על פי יכולתם ויתחלקו בהכנסות בצורה שווה על פי צרכיהם. החברים לא יחזיקו רכוש פרטי וייהנו משירותים משותפים כמו: מטבח, חדר אוכל, מכבסה ועוד. המסגרת הרחבה תאפשר עיסוק בתחומי עבודה רבים ומגוונים כמו: חקלאות, מלאכה תעשייה ומסחר ותספק את צרכי הקבוצה. כל החלטה חריגה במסגרת הקבוצה תתקבל על דעת אסיפת החברים.

מספר קיבוצים הוקמו במסגרת זו וביניהם ניתן לציין את: עין חרוד, תל יוסף ובית אלפא.

מושב העובדים :

בשנת 1920 ניקנו כ- 70,000 דונם בעמק יזרעאל. באזור זה הוקמה צורת התיישבות חדשה על פי רעיונותיו של אליעזר יפה. המטרה הייתה להקים ישוב שישלב בין רכוש פרטי, יזמה אישית ועבודה עצמית לבין עקרונות של שיתוף ועזרה הדדית.

לכל מתיישב ניתנה קרקע לאומית בחכירה. לרעיון החכירה היו יתרונות: ההנהגה הציונית תמשיך לפקח על הנעשה בישוב וגם המתיישבים לא יחששו להפוך לאיכרים ולעסוק בעבודת האדמה. במושב תיאסר עבודה שכירה ומי שיזדקק לידיים עובדות נוספות יקבל עזרה מידי חבריו לישוב. כך הובטח מימושו של רעיון העזרה ההדדית והשיתוף. במושב נקבעו וועדות משותפות הנותנות שירותים ציבוריים ותרבותיים לכלל החברים ואף סיוע כלכלי. בדרך זו יוכל כל מתיישב להיות אדון לביתו ולמשפחתו, לבטא את עצמו, את כושרו ויזמתו ולהיות אחראי על רווחיו והפסדיו. במקביל יוכל המתיישב ליהנות מחיי שיתוף ועזרה הדדית. כך למעשה שולבו רעיונות הציונות והסוציאליזם.

הניסיון מהראשון להגשמת רעיונות אלה התבצע בנהלל. ב- 1921 עלו על הקרקע 20 מתיישבים ראשונים והחלו בהכשרת הקרקע. המושב תוכנן כטבעת שבמרכזה היו מבני ציבור ומסביבה בתים ומשקים. המרכז היה משותף לכולם ומסביבו לכל משפחה הייתה חלקה אותה היא עיבדה.

מסגרות חברתיות – כלכליות: 'ההסתדרות הכללית של העובדים בא"י' –

מטרתה: לאחד את כל הפועלים והעובדים בארץ לפעולה משותפת בנושאים התיישבותיים, כלכליים ותרבותיים.

ההסתדרות הורכבה מאיגודים מקצועיים על פי משלח יד. כל איגוד יאבק למען זכויות הפועל החבר בו. ההסתדרות עסקה בנושאים הבאים:

- א. ההסתדרות תקים מפעלים כלכליים שיספקו מקומות עבודה.
- ב. ההסתדרות תפעל לשיפור תנאי העבודה ותספק שירותי רווחה.
- ג. ההסתדרות תטפח חינוך לעבודה ע"י מתן השתלמויות מקצועיות. וכן, תפעל להרחבת ההשכלה והתרבות הכללית. ההסתדרות תפעל לטיפוח השפה העברית בקרב הפועלים.
- ד. ההסתדרות תפעל לקליטת עלייה ושיבוצם של העולים במקומות עבודה.
- ה. ההסתדרות תפעל לפיתוח משקים חקלאיים.
- ו. ההסתדרות לוקחת תחת חסותה את ארגון השמירה וההגנה.

חשיבותה של ההסתדרות: ההסתדרות לא נוסדה כאיגוד מקצועי בלבד אלא גם כגוף בעל תפקידים לאומיים שנטל על עצמו משימה: לפעול למען בניית חברה חדשה. מכאן העיסוק הרחב במגוון תחומים בחיי הישוב היהודי: עיסוק בתחום הלאומי, החברתי, הכלכלי והתרבותי. ההסתדרות בנתה שכונות פועלים ליד הערים הגדולות, הקימה מפעלים קואופרטיביים בתחום הייצור והשיווק כמו: 'תנובה' ו'המשביר' (שהפך לארגון הסתדרותי), הקימה את חברת 'סולל

בונה' שהייתה אחראית על סלילה ובנייה, הקימה את 'בנק הפועלים', העניקה שרותי רווחה, הקימה את קופת החולים הכללית, הקימה מוסדות חינוך ולקחה תחת חסותה את ארגון ההגנה. כך ייצגה ההסתדרות את האידיאולוגיה הסוציאליסטית – את הדאגה לרווחתו של הפועל ובמקביל פעלה לקידום האינטרסים הלאומיים בתחומי העלייה, הקליטה והתרבות.

שאלה 7 סעיף א':

"הספר הלבן" של פאספילד – 1930 :

1. למנדט הבריטי התחייבות כפולה הן ליהודים והן לערבים.
 2. העלייה היהודית גורמת לנישולם של איכרים ערבים מאדמותיהם. לכן, יש להגבילה ליכולת הקליטה הכלכלית של הארץ תוך התחשבות במצב המשק הערבי.
 3. ממשלת המנדט תנקוט בצעדים לפיתוח שיטות עיבוד חקלאי מודרני במשק הערבי. עד שתושלם תוכנית הפיתוח לא תותר העברת קרקעות מבעלות ערבית לבעלות יהודית.
 4. יש להפסיק רכישת קרקעות יהודיות והתיישבות יהודית.
 5. יש להקים מועצה מחוקקת שתשקף את הרכב האוכלוסייה בא"י.
- "הספר הלבן" מהווה נסיגה ממדיניותה של בריטניה כפי שבאה לידי ביטוי בטופס המנדט המכיר בהצהרת בלפור כבסיס למנדט. סעיפי המנדט הדגישו את הקשר ההיסטורי בין העם היהודי לבין א"י וקבעו את מחויבותה של ממשלת בריטניה לפתוח כלכלי, מדיני ומנהלי של הבית הלאומי היהודי. בפעילות זו תיעזר ממשלת המנדט ב"סוכנות היהודית" ותשתף עמה פעולה בנושאים הנוגעים להקמת הבית הלאומי. לצורך כך הוכרה ההסתדרות הציונית כ"סוכנות יהודית". ממשלת המנדט התחייבה לעודד עלייה ולעודד התיישבות ללא פגיעה באזרחי הארץ. וכן, התחייבה לשמור על השפה העברית כשפה רשמית לצד השפות הערבית והאנגלית.

שאלה 7 סעיף ב':

- על רקע תגובות המחאה של הישוב היהודי והתנועה הציונית הוזמן חיים וייצמן לנהל מו"מ עם ממשלת בריטניה. בסופה של ההתדיינות פורסמה מטעם ראש ממשלת בריטניה – רמזי מקדונלד **איגרת** שהוקראה בפני הפרלמנט הבריטי.
- איגרת מקדונלד הייתה מעין איגרת הבהרה למסקנותיו של "הספר הלבן". האיגרת כללה את "ההבהרות" הבאות:
1. ממשלת בריטניה אינה נסוגה מההתחייבויות שניתנו בכתב המנדט. ממשלת בריטניה מכירה בהתחייבויותיה כלפי הישוב היהודי וכלפי התנועה הציונית כפי שאושרו ב"חבר הלאומים".
 2. אין בכוונת "הספר הלבן" למנוע רכישת קרקעות ע"י יהודים אלא להקל על העלייה היהודית ולעודד התיישבות צפופה של יהודים... מבלי לפגוע במעמדן של הקבוצות האחרות בא"י ולמעשה בציבור הערבי.
- פרסום האיגרת עורר שביעות רצון בקרב הישוב היהודי והתנועה הציונית וייצמן חזר בו מהתפטרותו. הישוב הערבי הקצין את תגובותיו ואף כינה את האיגרת בשם "האיגרת השחורה". ההישגים שהושגו ב"ספר הלבן" נעלמו, לדעת הערבים ולכן יש לפעול להמשך המאבק ביהודים ובבריטים.

שנות ה – 30 כיחידת גישור:

שאלה 8:

הגורמים לעלייה חמישית:

- ב – 1929 החריף המשבר הכלכלי בפולין. על רקע המשבר הכלכלי הוחרפו הצעדים המפלים נגד היהודים ואלפי יהודים נדחקו מפרנסותיהם. בעלי הרכוש שבין היהודים חששו לאבד את רכושם. בארץ החל שגשוג כלכלי, לאחר המשבר שפקד את הארץ במהלך העלייה הרביעית.
- בפולין פעלו תנועות נוער חלוציות: "החלוץ", "השומר" ו "גורדוניה". תנועות אלה עסקו בהכשרה לעלייה לא"י ובחינוך ציוני. תנועת "החלוץ" פעלה במרץ רב בתקופה זו והצליחה למשוך צעירים רבים לפעולות ההכשרה שארגנה. בתקופה זו, במסגרת "החלוץ" עלו לארץ כ - 35,000 איש.
- חוקי ההגירה בארה"ב מנעו כמעט לחלוטין כניסת יהודים מארצות מזרח אירופה לתחומי ארה"ב. על רקע הפריחה הכלכלית שנראתה בארץ לאחר המשבר בעלייה רביעית, נראתה א"י יעד הגירה אפשרי.
- עליית היטלר לשלטון בגרמניה והתחזקות הנאציזם במרכז אירופה גרמו לרבים להגר. יהודי גרמניה היו מרכיב חשוב ומרכזי בעלייה זו. שנת השיא הייתה 1935, שנה שבה נחקקו חוקי נירנברג.

שאלה 9:

התפתחות כלכלית: תחומי העיסוק של העולים בעלייה זו היו מגוונים. רבים השתייכו למעמד הבינוני: חלקם היו פקידים ובעלי מקצועות חופשיים ואחרים עסקו בבניין ובתעשייה.

הישוב העירוני גדל – בשנים אלה חלה התפתחות בערים הגדולות: חיפה, ירושלים ות"א. לישוב העירוני הצטרפו עולים בעלי הון וידע טכנולוגי: מהנדסים, מדענים, רופאים, מורים אקדמאים, עו"ד ועוד. צמיחתו של הישוב העירוני גרמה לפיתוח מהיר בתשתיות, בענף הבניין ובתעשייה. מפעלים קטנים הורחבו והחלו להתפתח מפעלי ענק: "נשר", "שמן", "מפעלי ים המלח", "חברת החשמל", "המשביר המרכזי" ועוד. נפתח נמל תל-אביב ונוסדו חברות כמו: קואופרטיב "אגד", חברת "מקורות", "עלית", "שטראוס" וכן, נוסדה רשת מלונות "דן". סה"כ נוסדו כ – 600 מפעלים חדשים בתקופת העלייה ה – 5.

התפתחות ההתיישבות החקלאית- ההתיישבות החקלאית כללה שני סוגי חקלאות: התיישבות פרטית שמומנה בכספי העולים והתיישבות שיתופית שמומנה בסיוע הסוכנות היהודית. ההתיישבות החקלאית פיתחה את ענפי הלול, הפרדסנות והירקות. ענף החקלאות התפתח מאחר והעולים החלו לנצל שיטות יעילות יותר בעיבוד האדמה ובהשקייתה, הודות לידע הטכנולוגי שופרו מקורות המים ונוצלו לחקלאות. הופשרו קרקעות להתיישבות חקלאית ולקליטת עלייה.

"הקרן הקיימת" הרחיבה את רכישת הקרקעות ומסרה קרקע למתיישבים בתנאי חכירה.

התפתחות תרבותית: הישוב העירוני החלו להתפתח מפעלי תרבות בעידודם ויזמתם של העולים מגרמניה. לדוגמא: נוסדה התזמורת הפילהרמונית הישראלית. החלו לפעול בתי קפה ומסעדות, תיאטרון ומופעי קונצרטים. כל אלה תרמו רבות לפיתוח המעמד הבורגני בארץ.

התפתחות בתחום הביטחון: ארגון "ההגנה" הפך לכלל ארצי, הוקם פיקוד ארצי והוקמו יחידות שתפקידן להתמודד עם בעיות הביטחון בישובים היהודיים.

ההתפתחות ב ארגון "ההגנה" מהווה ביטוי לאוטונומיה היהודית ופעילותו הייתה ביטוי לחוסר האמון של הישוב היהודי בבריטיים וביכולתם להשיג ביטחון לישוב.

לאחר מאורעות תרפ"ט מתארגן ארגון "ההגנה" באפן שונה: ב – 1931 הוקמה המפקדה הארצית של הארגון, הארץ חולקה לאזורים ומונו מפקדים לכל אזור ואזור. ההגנה התרכזה בהתבצרות בתוך הישוב והגנה עליו מבפנים. כשגברו ההתקפות הוקמו חוליות מיוחדות שתפקידן ליזום פעולות גם מחוץ לישובים. פעילות זו הייתה בלתי לגאלית וחלק ממדיניות "היציאה מן הגדר". תחת פיקודו של יצחק שדה יצאו לפעולות יזומות, תקפו פורעים בטרם הגיעו לישובים ותקפו כפרים ערביים ששימשו מסתור לפורעים.

"הגנה" נקט גם בפעולות לגאליות תוך שיתוף פעולה עם הבריטים. הפעילות הייתה חוקית בעיני השלטונות, הבריטים אמנו את המתגייסים וציידו אותם בנשק ובמדים בריטיים.

שאלה 10:

המאורעות פרצו באפריל 1936 (תרצ"ו) עם רצח שני יהודים בטול כרם. כעבור ימים ספורים התרחבו המאורעות לאזור ת"א – יפו. המון ערבי התנפל על יהודים ברחובות יפו והמוני יהודים ברחו לת"א. כעבור מספר ימים הוקם "הועד הערבי העליון" בראשות חאג' אמין אל חוסייני במטרה לאלץ את בריטניה להיענות לתביעות הערביות. הועד החליט על "שביתה כללית" ודרש: הפסקה מיידית של העלייה היהודית לא"י, הפסקה מיידית של מכירת קרקעות ליהודים, הקמת "מועצה מחוקקת" ייצוגית בעלת רוב ערבי. במהלך השביתה הקים "הועד הערבי העליון" שתי ועדות: ועדות העזר: סייעו לנזקקים כלכלית. ועדות הנוער: פיקחו על ציות האוכלוסייה להוראות "הועד הערבי העליון", ריכזו לשורותיהם קיצוניים שפעלו נגד יהודים. כך, שותק כל המשק. פועלים ערבים הוזהרו לא לצאת לעבודה אצל יהודים. נמל יפו הושבת ועל הפלאחים הערבים נאסר למכור תוצרת ליהודים. ברחבי הארץ החלו פעולות טרור נגד יהודים ונגד מוסדות השלטון הבריטי. פעולות אלה כללו: פגיעה בשכונות יהודיות בערים המערובות, ירי על אוטובוסים, רכבות, פעולות רצח, שריפת שדות ופגיעה ברכוש. הערבים זכו לתמיכה כלכלית וצבאית מצד מדינות ערב השכנות. בארצות ערב הוקמו "ועדים להגנת פלסטין" שקראו לבריטניה לבחור בין הידוק יחסיה עם הערבים או עם הציונים... הערבים סירבו לנהל כל מו"מ עם הישוב היהודי ועם התנועה הציונית.

שאלה 11:

הערכות הישוב **בתחום ההתיישבות – יישובי "חומה ומגדל"** – "ועדת פיל" הבהירה כי כוונת הבריטים ליצור שתי מדינות: ערבית ויהודית. שיטחה של המדינה היהודית ישתרע על פני 17% בלבד משטחי א"י. לכן, החליטה התנועה הציונית להמשיך ולהיאבק על שטחי א"י – על גדלה של המדינה היהודית. ההחלטה כללה תכנית מעשית שמטרתה המשך התיישבות באזורים אסטרטגיים – חיוניים. מאחר והיה קיים חשש להתקפות מצד ערבים החלט להקים ישוב שהוא **מבצר**. כלומר: ישוב מוקף חומה, בחומה ימוקמו עמדות ירי ותצפית. במרכז החומה מגדל ועליו זרקור גדול ומסביב גדר תיל שתקשה את הגישה לישוב. במרכז יוקמו צריפים למגורים. בהקמת הישובים סייעו אנשי ההגנה ואף הבריטים שלחו נוטרים להגנה, סיפקו נשק חוקי למתיישבים ומימנו סלילת דרכים לישובים החדשים. ישוב ראשון הוקם בתל-עמל (ניר דוד). אח"כ הוקמו ישובים בעמק בית שאן, בגבול הצפון, בדרך לירושלים ובהרי מנשה. סך הכול הוקמו במשך 3 שנים 52 ישובים ביניהם ניתן לציין את חניתה ושבי ציון. בתקופת מלה"ע השנייה הוקמו ישובים נוספים גם בנגב. יישובי "חומה ומגדל" הוקמו על אדמות שנרכשו קודם לכן ע"י הקרן הקיימת לישראל. הישוב היהודי ייחס חשיבות רבה לישובים אלה שייקבעו בעתיד את גבולותיה של המדינה היהודית.

אפשרות ב'

שאלות נושא: בניין הבית הלאומי בשנות ה – 30 :

שאלה 12 סעיף א'

מטרות המאבק היו:

1. התנגדות לישות הציונית בא"י תוך קיום שביתה כללית וכך לשבש את מהלך החיים של היישוב היהודי ולמוטטו כלכלית.
2. מאבק בקולוניאליזם הבריטי תוך סחיטה של ויתורים פוליטיים.
3. המרד היה ביטוי ראשון ומשמעותי לתנועה ערבית אנטי בריטית ואנטי ציונית המסרבת בכל תוקף לפשרה.

שאלה 12 סעיף ב':

הישוב היהודי התלבט ביחס לתגובה הולמת לטרור הערבי: "הבלגה" או "התקפה" - האם יש להשאיר את הביטחון בידי הבריטים או להגיב? האם יש להבליג? האם ההבלגה לא תחשב לחולשה? האם התגובה צריכה להיות תגובה נקודתית במבצעי הטרור בלבד או שיש להגיב בטרור נגד טרור? מהם הסיכונים בהפעלת טרור נגדי? מה עשויים להיות הישגיו וכיצד הוא ישפיע על המדיניות הבריטית?
 הנהגת הישוב נקטה במדיניות של "הבלגה" שמשמעותה: הגנה על ישובים שהותקפו, לחימה נגד פורעים ותוקפים, הימנעות מפעולות של טרור נגד טרור ללא הבחנה. הטיעונים שהציגה הנהגת הישוב היו:

1. לאותת לערבים כי הישוב אינו מעוניין להחרף את העימות.
2. מדיניות ההבלגה תבהיר לכל כי הציבור בארץ הוא גורם אחראי, נאמן ושומר חוק ואינו מעוניין לפגוע בחפים מפשע.
3. בקרב מנהיגי הישוב התגבשה הדעה כי הטרור לא יכריע את עתיד הארץ. עתיד הארץ יוכרע בסופו של תהליך ע"י הבריטים. לכן, יש לשתף פעולה עם הבריטים ולא לפעול נגדם. שיתוף פעולה ימתן את המדיניות הבריטית וימנע הגבלת עלייה ואיסור על רכישת קרקעות.

היו שהתנגדו למדיניות של "הבלגה": ב-1937 הוקם "הארגון הצבאי הלאומי" האצ"ל ע"י קבוצה של פורשים מן "ההגנה" על רקע התנגדותו למדיניות "הבלגה". האצ"ל ראה את עצמו כארגון שאינו כפוף למוסדות הישוב כי אם למפלגה הרוויזיוניסטית בהנהגתו של ז'בוטינסקי שפרשה מההסתדרות הציונית והקימה את "ההסתדרות הציונית החדשה" - הצ"ח ב-1935. ז'בוטינסקי עצמו תמך במדיניות ההבלגה אך חברי האצ"ל ומנהיגו דוד רזיאל טענו כי יש לנקוט במדיניות של "דם תחת דם", רק באמצעות פעולות של טרור נגד טרור, פעולות של נקם ניתן היה להחזיר את השקט והביטחון ולשבור את כוחות האויב.

שאלה 13 סעיף א':

מסקנות והמלצות "ועדת פיל":

1. הסכסוך בין יהודים לערבים אינו ניתן לגישור.
2. המנדט הבריטי בתנאים אלה אינו בר ביצוע. לכן, יש לחלק את הארץ בין שני העמים. יש להקים מדינה ערבית שתכלול את עבר הירדן המזרחי וחלקים מעבר הירדן המערבי. המדינה הערבית תכלול את: הרי יהודה ושומרון, הנגב והשפלה הדרומית. מאחר וחלק משטחים אלה אינם ראויים לעיבוד חקלאי ישלמו היהודים לערבים פיצוי כספי מידי שנה.
 המדינה היהודית תכלול את הגליל, עמק יזרעאל, עמק בית שאן ואת אזור החוף מראש הנקרה בצפון ועד באר טוביה בדרום. שטח המדינה היהודית לא יעלה על 17%.
אזור בשליטה בריטית יכלול את המקומות הקדושים כדי למנוע סכסוכים על רקע דתי. וכן, ערי נמל חיוניות לבריטים. האזורים שיהיו בשטח שיפוט בריטי יהיו: ירושלים, בית לחם וסביבותיה, עכו, טבריה וחיפה. בשתי המדינות יהיו לבריטים סמכויות פיקוח וביקורת.
 הועדה תמכה ברעיון חילופי האוכלוסין בין שתי המדינות: היהודית והערבית.
 החידוש הגדול במסקנות הועדה היה בהכרה כי שתי המדינות לא יגיעו לעולם לאוטונומיה משותפת לכן, יש לחלק את הארץ לשתי מדינות.

שאלה 13 סעיף ב':

עמדת בן גוריון הייתה:

- א. זהו הישג עצום לתנועה הציונית שכן, ההחלטה ממליצה להכיר בעצמאות יהודית בא"י ובהישגיו של הישוב היהודי עד כה.
- ב. את הצעתה של הוועדה יש לקבל כשלב ביניים בלבד, בדרך אל המטרה הסופית. במקביל יש לפתוח במו"מ עם בריטניה על גדלה של הטריטוריה היהודית. שטח המדינה המוצע קטן וגבולותיה קשים להגנה. יש לכלול בתוך המדינה היהודית את ירושלים, את ישובי עמק הירדן, את תחנת הכוח בנהריים ואת מפעל האשלג בים המלח.
- ג. סכנת מלחמה מאיימת על אירופה והדאגה לגורל היהודים מחייבת לקבל את ההצעה להקמת מדינה שתוכל לקלוט באופן מיידי מליון יהודים הזקוקים לעזרה.

על פי הקטע שלפנינו: זהו הישג עצום לתנועה הציונית שכן, ההחלטה ממליצה להכיר בעצמאות יהודית בא"י ובהישגיו של הישוב היהודי עד כה. זוהי החלטה בעלת ערך פוליטי חשוב לא רק לתנועה הציונית אלא גם מנקודת מבטן של מדינות העולם ויחסן לקיומה של מדינה יהודית. את הצעתה של הוועדה יש לקבל כשלב ביניים בלבד, בדרך אל המטרה הסופית. במקביל יש לפתוח במו"מ עם בריטניה על גדלה של הטריטוריה היהודית. סכנת מלחמה מאיימת על אירופה והדאגה לגורל היהודים מחייבת לקבל את ההצעה להקמת מדינה שתוכל לקלוט באופן מיידי מליון יהודים הזקוקים לעזרה.

שנות ה – 20 כיחידת גישור:

שאלה 14:

התחייבויות הקשורות להקמת הבית הלאומי היהודי בא"י - טופס המנדט הכיר בהצהרת בלפור כבסיס למנדט. סעיפי המנדט הדגישו את הקשר ההיסטורי בין העם היהודי לבין א"י וקבעו את מחויבותה של ממשלת בריטניה לפתוח כלכלי, מדיני ומנהלי של הבית הלאומי היהודי. בפעילות זו תיעזר ממשלת המנדט ב"סוכנות היהודית" ותשתף עמה פעולה בנושאים הנוגעים להקמת הבית הלאומי. לצורך כך הוכרה ההסתדרות הציונית כ"סוכנות יהודית". ממשלת המנדט התחייבה לעודד עלייה ולעודד התיישבות ללא פגיעה באזרחי הארץ. וכן, התחייבה לשמור על השפה העברית כשפה רשמית לצד השפות הערבית והאנגלית.

שאלה 15:

בישוב היהודי התקיימו **בחירות** לגוף ייצוגי שיקרא 'אסיפת הנבחרים' – גוף זה היה מעין רשות מחוקקת. 'אסיפת הנבחרים' הייתה המוסד העליון של הישוב היא נבחרה אחת לארבע שנים והייתה נציגת הישוב. 'אסיפת הנבחרים' בחרה מתוכה את הוועד הלאומי שהוכרע ע"י הבריטים כגוף רשמי המטפל בכל ענייני הפנים של הישוב היהודי. תפקידיו של הוועד הלאומי היו:

- להוציא לפועל את כל החלטות של 'אסיפת הנבחרים'.
- לייצג את 'כנסת ישראל' בפני הממשל הבריטי.
- לפקח ולנהל את ענייניה הכלכליים של 'כנסת ישראל'.
- לרכוש אדמות להתיישבות.

שאלה 16:

ועדת הייקראפט והספר הלבן הראשון של צ'רצ'יל:

הנציב הבריטי הראשון בא"י, הרברט סמואל, הורה על הקמת ועדת חקירה בראשות השופט תומס הייקראפט.

מסקנות הוועדה היו:

ההתפרצות הערבית הייתה ספונטאנית ובלתי מאורגנת. היא נבעה מרגשות של שנאה ופחד כאחד. הערבים חוששים מפני התיישבות יהודית ומפני הכרה בריטית בשאיפות הלאומיות היהודיות. כל עוד תמשיך בריטניה לתמוך בציונות, בעלייה יהודית ובהתיישבות בא"י, ימשיכו הערבים לחשוש לגורלם, לאדמתם ופרנסתם – ולכן, ימשיכו במהומות. לאור מסקנות אלה על בריטניה לצמצם את העלייה, ההתיישבות ואת התמיכה ביישוב היהודי.

על רקע מסקנות אלה מפרסם צ'רצ'יל "ספר לבן" ובו מסקנותיו כשר המושבות לאירועים שקרו בא"י.

1. יש להקים "מועצה מחוקקת" שבה יהיו נציגים לאוכלוסייה המוסלמית, היהודית, הנוצרית ולפקידות הבריטית - על פי מספרם היחסי באוכלוסייה. הקמת "המועצה המחוקקת" תהיה שלב ראשון לקראת כינון שלטון עצמי בארץ.
 2. בריטניה ממשיכה לדבוק בהצהרת בלפור. הצהרה זו אושרה בוועדת בינלאומית בסן - רמו ולכן, אין לסגת ממנה. בא"י אכן התגבש ישוב יהודי בעל שלטון עצמאי, המקיים חיים עצמאיים מבחינה פוליטית וכלכלית. יש לתמוך ביישוב זה ולעודדו אך יחד עם זאת, אין לאפשר לישוב היהודי לקנות אדמות, לעלות לארץ ולהתיישב בה ללא מגבלות!
 3. לכן, יש להגביל את העלייה ולהתאימה ליכולת הקליטה הכלכלית של הארץ וזאת, כדי שהעולים לא יפגעו באוכלוסייה האחרת הקיימת בא"י, בזכויותיה ובפרנסתה.
- הערבים חוששים מפני ההשלכות של הצהרת בלפור ומפרשים את ההצהרה באופן שגוי. הערבים חוששים שכל ארץ ישראל תהפוך למדינה יהודית ולכן, יש להבהיר לערבים כי רק חלק מא"י יהיה בית לאומי יהודי. עבר הירדן המזרחי הובטח למלך עבדאללה. על בריטניה להבהיר לערבים כי אין בכוונתה לפגוע באוכלוסייה הערבית בא"י, בתרבותה, דתה, פרנסתה ובזכויותיה.

שאלה 17:

מסגרת כלכלית – חברתית שהוקמה ביישוב היהודי - 'ההסתדרות הכללית של העובדים בא"י - (ראה הרחבה בפרק שני שאלה 6)

פרק שלישי: ארצות האסלאם והיהודים בהן בין שתי מלחמות העולם

שאלה 18 סעיף א' :

תמורות בתחום הכלכלי:

- א. השינוי הבולט ביותר היה האפשרות שניתנה ליהודים לעבור מעיסוקיהם המסורתיים להשתלבות במקצועות חדשים, אשר חיבו השכלה מתאימה, כגון: פקידות במנגנון המדינה, רפואה, עריכת-דין, רוקחות ואדריכלות. כמו כן, השתלבו יהודים גם בתחומי המסחר, הבנקאות והעיתונות (חלקם של היהודים בכל המקצועות שציינו לעיל היה גדול מחלקם היחסי באוכלוסייה).
- ב. השינוי בתעסוקות היהודים ובאפשרויות הכלכליות חדשות שנפתחו בפניהם הוביל לעלייה בשיעור השכירים שהשתלבו בתעשייה בערים, וכן השפיע על יצאתן של נשים לשוק העבודה (גם אם במימדים קטנים).
- ג. כפועל יוצא מכך נגרם שינויים חברתיים נוספים: התארגנות של היהודים באיגודים חברתיים ומקצועיים והשני- שינוי בריבוד החברתי של היהודים בארצות המזרחית וצפון אפריקה.

חל שינוי ניכר בתעסוקות היהודים, אך השינוי לא היה נחלת כלל האוכלוסייה היהודית, דבר שהביא לשבירת האחידות בקהילה. בקרב היהודים נוצרה שכבה כלכלית-חברתית מודרנית - בורגנות יהודית חדשה- אשר ריכזה בידיה עוצמה כלכלית רבה. לדבר זה הייתה השלכה לא רק על הקיטוב הפנימי שנוצר בתוך הקהילה היהודית, אלא גם על הגדלת הניתוק בין היהודים לחברת הרוב הסובבת אותם ועל העמקת הפערים הכלכליים והחברתיים בין יהודים למוסלמים.

תמורות בתחום החינוך :

- א. **הקמת בתי הספר של חברת כ"ח-** לתהליך ההתמערבות והמודרניזציה, שעברו היהודים בארצות המגרב והמשרק תרמו בתי ספר של חברת כ"ח (כל ישראל חברים - "אליאנס"), שהוקמו בעשרות ערים במזרח התיכון ובצפון אפריקה. חברת כ"ח הוקמה בשנת 1860 ביוזמת יהודי צרפת, מתוך שאיפה להפיץ את תרבות צרפת ולהאיץ את השתלבותם של היהודים בחברה המודרנית על ידי מתן חינוך וסעד. החברה הקימה רשת ענפה של בתי ספר ומוסדות חינוך יהודיים בארצות האסלאם, בהם התקיימה פעילות חינוכית ענפה בשפה הצרפתית מתוך מטרה ברורה להחדיר ולהפיץ את התרבות הצרפתית ואת ערכיה. כמו כן, קיימה החברה פעילות רחבה בתחום המשפטי-המדיני להבטחת זכויות היהודים במדינות השונות. בית הספר הראשון של "אליאנס" הוקם ב-1862 במרוקו. בתי הספר של "אליאנס" תרמו ליצירת שכבה משכילה יהודית, ולהשתלבותם של היהודים בארצות המזרח התיכון בחברת הרוב הסובבת. אלא שבניגוד למדינות אירופה הדמוקרטיות, שבהן השתלבו היהודים כאזרחים שווים-זכויות, במדינות הקולוניאליות הושארו היהודים כקבוצה אתנית-לאומית נפרדת וחברת כ"ח נאלצה להתמודד עם עובדה זו. רשת "אליאנס" חוללה מהפכה בתחום החינוך: מגוון אפשרויות הלימוד ותכני הלימוד שכללו: לימוד שפות מודרניות, חשבון, גיאוגרפיה והיסטוריה. איכות המורים השתנתה כך גם אמצעי הלימוד ותנאי הלימוד.
- ב. מלבד התמורות שחוללה רשת אליאנס היו מספר תמורות נוספות בתחום החינוך: הוקמו בתי ספר חדשים מודרניים בפיקוח הקהילה, חל גידול במספר התלמידים היהודים שלמדו בבתי ספר נוכריים או במיסיון הממשלתי.

שאלה 18 סעיף ב' :

דוגמאות לשינויים בתחום הכלכלי:

תוניסיה- האליטה הכלכלית בתוניסיה הייתה מורכבת בעיקרה ממהגרים ממוצא איטלקי. מספר משפחות יהודיות גדולות מילאו תפקיד מרכזי במערכת הפוליטית והפיננסית ובסחר הבינלאומי של תוניסיה. הן עשו זאת בזכות תמיכתו העקבית של הביי - מושל תוניסיה ולמורת רוחם של המוסלמים והיהודים בני הקהילה התוניסאית הוותיקה. מצבן של משפחות אלה אינו מעיד על מצבה הכללי של יהדות תוניסיה כולה. שכן, רק מעט מעל ל- 9% מיהודי תוניסיה עסקו במקצועות חופשיים.

אלג'יריה- באופן כללי חל שיפור במצבם הכלכלי של יהודי אלג'יר. כלל המועסקים היהודים במקצועות חופשיים הגיע ל כ - 9% אחרים השתלבו כשכירים בענפי הכלכלה השונים שהתפתחו בערים הגדולות. בגלל מעמד המשפטי יכולים היו היהודים באלג'יריה להשתלב גם במקצועות המנהל הקולוניאלי (משטרה, פקידות, מכס).

דוגמאות לשינויים בתחום החינוכי:

סיפורו של הרב גוויטע מהווה דוגמא להשפעת מערכת החינוך של אליאנס על הקהילה היהודית בתוניס: ב - 1878 הוקם בית הספר הראשון של "כל ישראל חברים" בתוניס וציון את ראשיתה של ההשפעה המערבית-הקולוניאלית, ראשית חדירתה של התרבות המערבית לעולמם של תושבי תוניס (עוד לפני הכיבוש הצרפתי). המורים קיבלו את הכשרתם בפריס, על פי ההשקפה המערבית ללא כל קשר לדת. הדת היא עניינו הפרטי והוא רשאי להאמין או לא על פי בחירתו. בתי הספר של כ"ח ביקשו להנהיג לימודים מודרניים, חשבון, גיאוגרפיה והיסטוריה. ההשכלה המודרנית, האמינו בכ"ח היא הדרושה ליהודים להתקדם ולהתפרנס. לאחר שנודע לרב גוויטע על הקמת בית הספר הוא יצא לעיר הגדולה כדי להכירו מקרוב ולהיפגש עם מנהלו וביקש את עזרתו בפתחת בית ספר דומה בעירו. הרב גוויטע ניסה לשלב בין האמונה היהודית ובין השינויים המודרניים שחלו. הרב גוויטע ראה כי הקהילה היהודית נחצתה בין אלה ששלחו את ילדיהם

למוסדות חינוך לא יהודיים ובין אלה ששמרו על התרבות היהודית – ערבית. בתי הספר של כיי"ח נראו לו אמצעי מגשר על שתי התפיסות. החינוך יהיה על פי התרבות והמסורת היהודית ויעניק חינוך דתי תוך שילוב לימודי שפות אירופאיות ולימודים מודרניים. הרב גוויטע לא שיער בנפש וכי הקמת בית ספר של כיי"ח בקהילתו תגרום לעימות עם המסורת והדת שהייתה מקובלת עד כה וכי ייווצר פער בין בית הכנסת לבין בית הספר המודרני. ואכן בית הספר של כיי"ח שהוקם בקהילתו של הרב גוויטע גרם לעימות בין הרב לבין מנהל בית הספר המקומי של כיי"ח. עימות שהוכיח מה רבים הפערים בין תפיסתו של המנהל הצעיר והמודרני לבין תפיסתו המסורתית של הרב על דרך חינוך הילדים ותכניה.

שאלה 19 סעיף א' :

הגורמים שהשפיעו על הפעילות הציונית בארצות האסלאם :

- א. יחסו של השלטון המקומי אל ההתארגנות הציונית:**
באלג'יריה בתוניסיה, בלוב, במצרים ובעדן התקיימה תנועה ציונית, שפעלה באופן חוקי מראשית הופעתה ועד להגירת רוב היהודים מארצות אלו. לעומת זאת, במרוקו, בעיראק, בסוריה ובלבנון, בתימן ובאיראן כל פעילות ציונית הייתה בלתי חוקית ועלולה הייתה לפגוע בפעילים הציונים. בעיראק ובמרוקו הקפידו השלטונות על האיסור הקפדה יתרה. התפתחויות בסכסוך הערבי-היהודי בארץ ישראל רק הוסיפו על הקושי לקיים פעילות ציונית.
- ב. יחסה של חברת הרוב אל ההתארגנות הציונית:**
בראשית שנות ה-20 לא ידוע על יחס שלילי או על התנגדות של החברה המוסלמית לפעילות הציונית. לעומת זאת, ההתנגדות לציונות קיבלה יתרון תוקף בעיקר לאחר מאורעות תרפ"ט (1929) בארץ-ישראל כשהמופתי חאגי אמין אל חוסייני מנסה לסחוף את העולם הערבי למאבק בא"י ע"י שימוש בטיעון הדתי על פיו מנסים היהודים בא"י להשתלט על קדשי האסלאם. בשנות ה-30 ההתנגדות לציונות מקצינה על רקע המרד הערבי בא"י.
- ג. יחסה של הקהילה היהודית אל ההתארגנות הציונית:**
הרעיון הציוני לא התקבל באהדה בכל חלקיה של החברה היהודית. היו קבוצות יהודיות שהתנגדו לציונות: אלו שהצטרפו לתנועות הקומוניסטיות או הסוציאליסטיות, הכוחות המתבוללים בתרבויות של השלטון הקולוניאלי ואלה שהעדיפו להזדהות עם התנועה הלאומית הערבית.
השפעתם של הרבנים - אמנם לא התנגדו לציונות בארצות המזרח כפי שהתנגד הממסד החרדי במזרח אירופה, אך גם לא ידוע על אהדה רבה לציונות. הרבנים שיצאו באופן בולט להגנת הציונות היו מעטים. חשוב לציין כי, ליחס הממסד הרבני לציונות נודעה חשיבות רבה, היות שבארצות האסלאם עדיין היה היסוד המסורתי חזק למדי, וההתייצבות של הרבנים נגד הציונות הייתה יכולה לעכב את התפתחות הציונות.
- ד. יחסה של התנועה הציונית העולמית ליהודי ארצות האסלאם :**
בתקופה שבין שתי מלחמות העולם לא הייתה יהדות ארצות האסלאם בראש סדר העדיפויות של התנועה הציונית העולמית. מיעוט שליחים, מיעוט של אמצעים, העדר של חומרי הסברה בשפות המדוברות והמקובלות על יהודי ארצות האסלאם (ערבית או צרפתית למשל) - כל אלה ועוד צמצמו את יכולת ההתפתחות של התנועה הציונית בארצות אלה. יש לזכור כי במקומות שלא ניתן היה לפעול בהם ממילא לא הייתה לאמצעים אלה כל חשיבות, ואילו בארצות שבהן ניתן היה לפעול היה בכך כדי לסייע להתפתחות הציונות.

שאלה 19 סעיף ב' :

פעילותן של אגודות ציוניות ותנועות הנוער:

אחת התגובות הנפוצות בארצות האסלאם להופעת הציונות הייתה הקמת **אגודות ציוניות**. אגודה ציונית היא התארגנות של כמה יהודים סביב הרעיון הציוני, שעסקה בשמירה על קשר עם ראשי התנועה הציונית העולמית ובהפצת הרעיון הציוני באמצעות הרצאות, מפגשים לאחר התפילה,

הסברה, הוצאה לאור של עיתונים ציוניים ועוד. האגודה הציונית הראשונה שפעלה בארצות אגן הים התיכון הוקמה בקהיר ונקראה אגודת "בר-כוכבא". בעקבותיה הוקמו מספר אגודות נוספות שפעלו בנפרד, ללא יד מארגנת.

בתוניסיה, לדוגמא, התפתחה פעילות ציונית רחבה ומשמעותית: פעלה שם פדרציה ציונית, שהוקמה כבר בשנת 1920 וניסתה לאחד את כלל הפעילות הציונית. מספרן של האגודות הציוניות עלה והגיע ל- 22. הן היו פרוסות על פני כל הערים החשובות שבמדינה. החל משנת 1924 פעלו בתוניסיה גם **תנועות נוער יהודיות** ומשנת 1928 פעלה שם גם תנועת "השומר הצעיר". בשנת 1931 נוסדה תנועת הנוער "בית"ר של התנועה הרוויזיוניסטית.

בראשית שנות ה- 20 החלו להופיע **תנועות נוער יהודיות** ובראשית שנות ה- 30 החלו להופיע **תנועות נוער ציוניות**. תנועת הנוער פעלה כהתארגנות חברתית חינוכית נוקשה למדי, שביקשה להתמודד עם תרבות שעות הפנאי של הילד היהודי, אשר בעקבות שינויי העת החדשה לא הלך עוד לחדר, אלא לבתי ספר שבהם למדו בדרך כלל בשעות הבוקר ובשעות אחר הצהריים המקדמות. בתנועת הנוער שילבו בין פעילות חינוכית לבין פעילות צופית בחיק הטבע.

פעילותן של המפלגות הציוניות :

פעילות המפלגות הציוניות בארצות המזרח, כמו: מפלגת פועלי ארץ-ישראל (מפא"י), השומר הצעיר, המפלגה הרביזיוניסטית, החלה בתקופה מאוחרת למדי - בעיקר לאחר קום המדינה. בתקופה שבין שתי מלחמות העולם פעלו מפלגות פוליטיות ציוניות רק **במצרים ובתוניסיה**, ועיקר הפעילות הייתה של המפלגה הרביזיוניסטית. ואולם צורת ההתארגנות והאידיאולוגיה של מפלגה זו בארצות אלו הייתה שונה מזו שבאירופה. כך למשל בארצות האסלאם לא הייתה כל התייחסות לאידיאולוגיה של "שתי גדות לירדן", שכן לא היה לכך כל הקשר ישיר למהות הפעולה של המפלגה. מבחינה ארגונית היו המפלגות יותר בבחינת זרמים חברתיים-רעיוניים או תנועות מאשר מפלגות במובן הממוסד. עיקר הפעילות של המפלגה-תנועה התרכזה סביב ההוצאה של העיתון "היקיצה היהודית", שיצא בתוניסיה בשנים 1924-1935. לתנועה זו היה קשר הדוק עם תנועת הנוער בית"ר.

נכתב ע"י נעמי בלנק

בית ספר לבגרות של יואל גבע